

КРАЇНСЬКИЙ ЛІТОПИС

1

9

6

4

6

Христос Воскрес!

Вітаємо дорогих земляків
з святом світлого христового
Воскресення і бажаємо їм діждатися
більшого святкування цього дня
на рідній землі

В перші роковини 28.IV.1945. - 28.IV.1946.

Обставини трагічної смерті бл.пам'яті Гетьмана Павла Скоропадського, за дня якої саме тепер минає рік, мало відомі серед ширших кругів нашого громадянства. Тому ми друкуємо в цьому числі нашого видання докладніший опис останніх днів Гетьмана, його смерті й похорону, беручи відомості зі спомінів Гетьманівни Єлисавети Павловни, писаних в ближчі дні по катастрофі, під свіжим вражінням пережитих подій.

Покійний Гетьман виїхав з села Молдінген /під Ваймаром/ 8.квітня 1945 року, простуючи до оберсдорфу в південній Баварії, де тоді перебувала його Родина. З ним разом їхали Гетьманівна Єлисавета Павловна, старенька няня і особистий секретарь Д.Грициноський. Їхали автами, потягами, возом, а то мандрували й пішки, з усікими пригодами, пересідаючи з потяга на потяг, серед повної дезорганізації залізничного руху, ночуючи в дорозі по містах, по селах, по вокзалах, ховаючись раз-у-раз по протилетунських сліванках підчас постійних алармів. Їхати просто до Оберсдорфу через Нюрнберг - Аугсбург було неможливо, бо залізніа дорога була в багатьох місцях розбита, і доводилося робити великі "гаки": на Еггер, Регенсбург, Платлінг.

Гетьман був дуже стомлений, але настроїй його був бадьорий. Як згадує Єлисавета Павловна, Він раз-у-раз казав: Я мрію поїхати до Оберсдорфу, Я так хочу побачити Мама. Я мушу з нею все обговорити, як нам бути далі. Я страшенно втопився, Я мрію відпочити в Оберсдорфі один лиш тиждень, а потім знову з новою енергією працювати далі для української справи. Одного вечора багато Він говорив про Данила, казав, як тяжко не бачити його всі ці 6 років. Сказав: - Я так мрію його побачити в скорому часі. Я так хотів би передати йому ведення всіх справ гетьманського руху. Він має багато якостей, яких я не маю. Він буде кращим організатором. Я хотів би стояти з сторони й лиш помагати йому порадами й досвідом. - Балакав про ті плани, які мав для дальшої роботи. Мав на далі широкі плани. Він забував, що сили одної людини, та ще тої, що несе на своїх плечах такий страшний тягар, обмежені, забував, що має вже не молодий вік. Мав завзяття і незламаний дух більше від кожної молодой людини."

Розпорошений стан українства і брак серед більшости людей справжньої жертвенности, лицарськості, справжньої ідейности і патріотизму - все це страшенно гнітило його Батька. Гнітило його, що мало серед українців людей з широким розмахом, з державницькою думкою, людей чину, на яких можна було б при всіх обставинах покластися. Ми маємо, казав, багато прекрасних людей, але в багатьох з них замало внутрішньої одиоціплінованости,

замало витриманості й витривалості. Ми маємо прекрасну молодь, але вона замало визнає авторитет старших, досвідчених людей. Багато з наших теперішніх політиків не зміють стати вище дрібних особистих амбіцій..."

Гнітило Гетьмана часом якесь передчуття. Ще в мейдлінгені і пізніше в дорозі Він казав Єлисаветі Павловні: "Ти знаєш, у мене почуття, що я не доїду до Оберсдорфу, у мене почуття, що я своїх більше не побачу. Передай їм, що я їх всіх там і мою дорогу Оленку, про яку я тепер нічого не знаю й за яку дуже турбуюся, бо вона там сама^х / - страшенно люблю, й як би зі мною щось трапилося, скажи їм, що я за них буду молитися. Данило муєть продовжувати моє діло. Я вірю, що він це буде робити. Він буде більш щасливий, ніж я. Я переконаний, що Данило міг би багато для України зробити, але лиш тоді, коли й українці будуть його підтримувати всіма своїми силами. Коли мене не буде, хай Данило дбає про Мама, але я вірю, що й гетьманці її не залишать". Але такі сумні думки Гетьман висловлював під час подорожі не часто і настрої у його взагалі був бадьорий.

15.квітня у вечері приїхали до станції Платлінг. Тут треба було пересідати на інший потяг, який відходив аж на другий день. Ночували в полі на траві перед двірцем. 16.квітня посідали вже до потягу, коли загула сирена, то був повний алярм. Замість того, щоб відвезти потяг від двірця, його залишили на місці, що було цілком проти всіх приписів і розпоряджень про охорону людей під час нальотів. "Забігали залізничники й виганяли людей з вагонів і з перону. Кричали, щоб люде ховались в будинки, в льохи, в бункер. Люде бігли й штовхалися. Їх було тисячі, бо стояло в той час по всіх залізничних шляхах багато потягів, повних людей. Був тут потяг з українськими козаками. Недалеко від нас бачили ми багато українських дівчат. Ще вранці ми з кількома познайомилися, й Батько помагав їм щось перекладати з німецької мови. Люде неохоче відходили від своїх річей, бо за останній час страшенно крали. Грицинський хотів залишитися біля річей, але Батько рішуче заборонив, гостро йому гукнувши. Коли няня зауважила: чого Ви так гукате на бідного Дмитра Івановича? Батько сказав: "не гинути ж йому з-за річей, і не можу ж я його тут залишити, а сам ховатися!"

Батько, няня й я пішли за нагтовном через "шперре". Батько взяв з собою куфер з документами й архивом. Я несла його портфель. Люде з переляку не знали, що робити, бо сховищ справжніх, власне кажучи, не було... Коли ми підходили до виходних дверей, чувся вже великий гуркіт літаків. Батько сказав: "по бункера ми не понадемо, він замаленький, перечекаємо цю першу хвилину тут, переходити площу небезпечно". Гуркіт збільшувався. Батько йшов перший, я за ним. Ми троє стали коло зовнішньої стіни будинку двірця, між дверима й вікном. Батько сказав: "тут найкраще, бо зможемо з будинку вискочити, а в бункері може засипати" /воно так і сталося, всі люде там загинули/.

Тільки встигли ми так стати, як почалися вибухи. Було щось

х/

Молодша Гетьманівна Олена Павловна перебувала в той час окремо від Юдики біля Вюрцбурга.

страшно. Все злилося в один великий вибух, хоч напевно їх було сотки, та й дуже близько від нас. Після першого вибуху почали валитися стіни /треба зазначити, що двірць був великий, кілька поверховий, кам'яний, високий, стіни міцні/. Тріск був страшний. На нас летіло каміння. Ми стояли перед тим у напівтемній залі. Після вибуху опинилися немов надворі. Даху над нами більше не було, кілька поверхів будинку було зруйновано. Наша стіна ще стояла, й ми за нею. Я встигла ще з лівого боку побачити кілька зруйнованих обрисів. Я запитала: "Чи Ти живий Батьку?" Але після цього першого вибуху нам нічого особливого ще не сталося. Наш лише присипало. Мій Батько простягнув мені руку, трохи назад, і я трималася її. Я йому сказала: "Ховай овою голову", але я бачила, що він був цілий. Ми обоє ще встигли заспокоїти один другого, що нам нічого не сталося. Няня теж була ціла. Чути було, як вона промовляла: "Господи, помилуй, Господи, помилуй!"

Через мент стався другий вибух, страшніший від першого. Я встигла лиш подумати: "хіба такий буває кінець?" Але ні, ми були ще живі. Стіни валилися далі. Нас засипало ще більше, руки були ще вільні. Я старалася скидати каміння з Батька, а він з мене. З цього моменту, одначе, я пам'ятаю мало й не все знаю, що було. Я була майже весь час непритомна. Лиш окремі моменти залишилися в пам'яті... Взагалі, окільки часу тривав алярм і скільки часу минуло після того як нас відкопали й до того часу, як я опинилася в лікарні в Деггендорфі, що знаходиться від Платлінгу в 12 кілометрах, і як мене взагалі везли - я не знаю."

Блисавета Павловна, коли прийшла до притомности, то розпитувала першим ділом за Батька, й їй сказали, що Він живий та що Він мав на шій образок Божої Матері на золотому ланцюжку. Той образок Він у першу ніч зняв з шії й поклав під подушку. коли Його перевезено було до лікарні в Деггендорфі, але той образок в Його вкрали. Грициновський вийшов з катастрофи цілий і ще й відкопав усі речі, головню куфер з документами. У няні були опалені руки, нога, лице, але рани були поверхові. У самої Блисавети Павловни лікарі встановили зламаний ніс, а за кілька днів, коли зробили знімок, виявилось, що в кількох місцях тріснув череп. Волосся, брови, вії обгоріли, лице було розпухле, обшарпане, синє. Очей не було видно. Дихала з трудом. Одначе Блисавета Павловна надзвичайно швидко отала поправлятися, хоч терпіла страшні болі й немогла спати. Коли на шостий день вона потай від сестер встала й тримаючись за стіки, хитаючись пішла до Батька, який лежав на тому ж поверсі, то побачила таку картину: у великій кімнаті стояло 10 ліжок, на одному з них лежав Гетьман. Половина голови в Його була забитована, але по тій стороні, що була вільна, особливо по виразу ока, я побачила, що Він дуже тяжко хворий. З таблички на ліжку я вчитала, що він має гарячку, щодня 39 і більше. Він мене пі-

Няня померла місяць пізніше від запалення легенів.

знав, але йому було тяжко говорити. Він сказав: "Для мене так тяжко, що я втягнув і Тебе в цю історію. Я так цього не хотів". Я йому сказала: "Ти не турбуйся, мені цілком добре, я майже здорова". Він сказав: "У мене зараз момент безсилля. Ти мушиш сама тепер організувати нашу дальшу подорож і взагалі перебрати на себе листування з нашими людьми. Хай приїдуть сюди нам тут допомагати".

Слисавета Павловна обіцяла, але сама з трудом повернулася до своєї кімнати. Рани у Гетьмана всі були від опалення. Постраждала ліва сторона обличчя. Головна, найглибша рана була над лівим оком. Спалена була також ліва сторона носу, й були рани між носом і ротом. На голові й на шії були ще поверхові пошкодження шкіри. На тілі було багато синяків, особливо на руках. Та головне було загальне потрясення цілого організму й вплив на діяльність серця. Гетьман скаржився, що болять груди, особливо при кашлі, але лікарь запевняв, що в легенях усе в порядку. Не міг спокійно лежати, мав багато турбот і все думав про українські справи; іноді мав бред, і в бреду прохав не пускати до нього так багато людей, бо він дуже втомлений. Слисавета Павловна його заспокоювала. Були моменти, коли він і її не добре пізнавав. Одного разу він сказав: "Аліно, Аліно. Ти прийшла до мене! І Ви всі, мої дорогі діти, як це Ви так таємниче всі прийшли до мене!" йому ставало все гірше, серце слабло, і лікарі робили впорскування камфори.

24. квітня Грушинський перевіз автом з Платлінгу няню, і всі троє хворих: Гетьман, Слисавета Павловна й няня були покладені разом в одній окремій кімнаті. Грушинський залишився в Платлінгу, бо не хотів кидати речі на призволяще й мусив кожного дня приходити по грязюці пішки до Деггендорфу, роблячи туди і назад кілометрів 25. Того ж дня, як він перевіз няню до Деггендорфу, очинилася тривога: наближалися американці, Деггендорф був оповіщений кріпостю, і цивільному населенню наказано було повинути місто. Почалася поспішна евакуація. За порадою й за поміччю головного лігара Гетьмана перевезено до малого міста Меттен у 12 кілометрах і покладено в місцевій лікарні при монастирі. Американські війська швидко наближалися, і наперекір тому, що було сказано раніше, німецька влада вирішила, що Меттен мають захищати і військові і населення. Почали будувати барикади.

Настрій у всіх став дуже неспокійний. Цивільне населення не мало ніякої охоти воювати і наперед рішили опору американцям не чинити. Гетьманові ставало все гірше, він уже нікого не пізнавав й був непритомний. Але лікарь казав, ніби його становище не загрозливе. Слисавета Павловна почувала себе дуже погано, і ледве трималася на ногах. Грушинського не було: Гетьман ще 24. IV, виїхав його до Платлінгу подивитись, чи цілі там усі речі і взяти з собою чисту білизну. До Платлінга було 15 кілометрів від Меттена. Перед тим Гетьман запитав: "Чи довго ми тут залишимось?" Слисавета Павловна відповіла: "Як тільки Тобі буде краще, при першій можливості поїдемо далі". "Добре, сказав Гетьман, але я хочу швидче виїхати". Грушинський пішов пішки до Платлінга,

але наступ американських військ едрівав його на кілька днів від повороту до Меттена.

Над вечір стан хворого на отільки погіршав, що вже не було надії. О четвертій годині над ранок 26 квітня Він тихо сконнав. До Єлисавети Павловни прийшла сестра і сказала: "Ваш Батько помер". Єлисавета Павловна пішла до каплиці, що містилася в кінці двора, в окремому будинку. Гетьман лежав на чорних марах, в сорочці, без подушки, прикритий простерадлом. Вранці прийшла одна стара бабуся і допомогла одягти Небіжчика. "Це була, пише Єлисавета Павловна, добра жінка. Вона з повагою й обережно помагала мені й навіть слези текли у неї з очей. Певно й сама мала горе. Одягли Батька в його чорний костюм. Я зложила йому руки й поклала на груди ту орібну іконку, якою моя Мати й Марійка благословили його на прощання".

Тепер почалися клопоти, як поховати Небіжчика. Старша сестра заявила Єлисаветі Павловні: "Тепер Ви мусите подбати самі за труну; підіть за нашим робітником, він Вам покаже, де можна замовити." Але робітник був якийсь недотеп, сказав щось незрозуміле і зник серед села. Єлисавета Павловна ледве йшла, і люди питали її: "Ще з Вами, чи не треба Вам допомогти?" Ляце її було сіре, з великими синяками, все розпухле, волосся обрізане нерівно бо погоріло. Питалася, де можна знайти труну, але нехто нічого не знав, крамниці були зачинені. В місті стояла паніка, всі бігли хте куди. Коли Єлисавета Павловна вернулася і сказала сестрі, що труни не знайшла, та сказала: "Тепер війна, тут фронт, можна поховати Вашого Батька і без труни." Що до священика, то сестра заявила, що це зовсім виключена справа, щоб він міг поховати православного.

У вечері 26.квітня до Меттена увійшли американці. Віддала в село велика кількість танків і авт. Певно було жовнівів. На вулицю не можна було вийти. Хоч стрілянини було багато, Меттен, порівнюючи, швидко і без особливих втрат перейшов до американців. Припинилися всякі повітряні бомбардування й наступила тиша. 27. квітня Єлисавета Павловна через силу предоржувала розшуки труни і священика, але все даремно. На 28.квітня мав відбутися похорон, бо сестри в шпиталі казали, що далі тримати тіло в каплиці не можна. Неможливо було щось зробити, тим більше, що виходити на вулицю було дозволено тільки до 4 години пополудні.

Не зважаючи на всі заборони, Єлисавета Павловна вийшла з лікарні вранці 28.квітня на вулицю. "Всюди було певно воєнків, вели танки, авта, кулемети. Треба було крізь них пробиратися. Мене багато разів опиняли, але я балакала по англійськи, давала пояснення, й мене пропускали. Я запитала одного американця, чи є у них священик, бо тутешні католики не хочуть ховати мого Батька. Він сказав, що коли б у мене справа не вийшла, щоб я звернулася до них, і вони мені допоможуть. Так само, як би я не знайшла труни".

Зпочатку Єлисавета Павловна пішла на цвинтарь і там на косячках знайшла тіло Гетьмана без труни. Грабарі копали могилу. Вона сказала грабарям, щоб зачекали, що буде і труна і священик. Сама пішла до католицького "пфарамту". Довго вона дожидалася, аж за

три години прийшло двоє священників, і один з них звернувся до неї по українськи: мені одна жінка сказала, що на мене чекає українка". Єлисавета Павлівна прохала поховати її Батька. Зпочатку священник /це був греко-католицький священник отець Григорій Онуфрив/ сказав, що не знає, чи можна буде це зробити, а потім запитав: "А хто Ваш Батько?". Вона сказала: "Гетьман Павло Скоропадський, я його дочка". Священник був вражений трагічністю події й заявив: "Я його поховав, це для мене велика честь". Довідавшись, що труни ще немає, він взявся добути труну. Але в той момент, як вони обоє входили до цвинтаря, принесено було труну. Вона була зроблена в монастирській стелярні. Простенька дерев'яна труна, пофарбована чорною фарбою. В ній були лиш стружки, але о.Онуфрив приніс великий сувій сірого українського полотна й ще шматок менший білого. Тіло поклали на сіре полотно й прикрили білим полотном.

На похороні були присутні лиш двоє людей: Дочка Покійного Гетьмана і о.Онуфрив, що служив похорон. Сиди галицької землі, о.Онуфрив немов висловлював жаль і співчуття українського народу в трагічній обставині похорону останнього Гетьмана України, що загинув на чужині, одірваний від своїх близьких, від своєї улюбленої Родини. Шматок сірого українського полотна, в який було загорнуто його тіло, немов символізував зв'язок з далеким Рідним Краєм...

Над могилкою поставлено простого дубового хреста з табличкою з іменем Покійного і датами його народження і смерті.

—o—o—o—o—o—o—o—

З ПРИВОДУ СТАТТІ В.Войнаровського:

"Земельна справа на Україні в світлі ідеології В.Липинського.

В ч.4. "Українського літопису" в порядку дискусії вміщена стаття В.Войнаровського: "Земельна справа на Україні в світлі ідеології В.Липинського.

Вже эта назва статті вимагала від автора підійти до ідеології В.Липинського з належною увагою, себ-то до інтерпретації її у всій її глибині, а не використовуючи і пристосовуючи лише окремі її місця до власних думок і особистої настанови. Адже ніхто з обережних людей не дозволить собі, без належних пояснень, послатися на слова Христа: "Я приніс вам не мир, а меч" знаючи, що все євангельське учення наповнене любов'ю і всепрощенням ...

На жаль, підібрані цитати і настрої статті і деякі необгрунтовані висновки утворюють негативне враження від неї, тим самим кидаючи тінь на ідеологію В.Липинського, як на вузького консерватиста, що прагне лише до повернення старого соціального ладу, що крім інтересів поміщиків не визнає інтересів інших класів, не визнає потреби здорового поступу, якого настирливо вимагають нові умови громадянського життя.

Автор невірно виловив погляди Липинського, який ще з початку своєї громадської діяльності закликав до взаємного зрозуміння й консолідації, борючися "з тупістю панів і інтелігентів", закликаючи панів "До національної єдності з народом", кликав "забути про свої егеїстичні панські інтереси", "Коли ви хочете, казав він в передмові, Української Держави, то пам'ятайте, що штука будови і збереження держав лежить вся в умінню керувати існуючими вже інстинктами і хотіннями"... стр.ХУП "Без єдності ми українці, не переможемо, згинемо всі і не створимо ніколи України" ... ст.ХХІІІ.

Зрозуміло, що говорячи про єдність, В.Липинський не кидав це як фразу для параду, подібно тому як зараз парадують фразою "Соборність", а давав їй реальний зміст і настанову, як її можливо досягти. Він казав: "Або цілковита зміна соціального ладу на цілім світі"... або "Міжкласовий компроміс в ім'я ідеї держави і нації. Іншого виходу з цього становища нема... ст.І7.

Підкреслюючи назву книги: "Листи до братів хліборобів", а тим самим створюючи вражіння ніби В.Липинського інші класи не цікавлять, автор статті запитує: "Чому В.Л. заадресовує свій твір не до всього громадянства, а лише до одних хліборобів?" На цей запит можна було б не звертати уваги, коли б в прямій, але негативній відповіді на нього В.Липинський не виявив його погляду й ставлення до тих інших. Він каже, що книга писана: "І для купців та фінансистів, що мають отільки розуму і чести, щоб задовольнитись не великим, але певним прибутком в контролюючій і обмежуючій їхні апетити класократичній монархічній державі, ... замість бажати собі непомірних спекулянтських зисків". Книга писана "для робітників, які завжди шанують господаря власника, коли він дійсно є господарь, коли він сам особисто своєю здатністю вождя розвиває свою фабрику, і які погорджують агентами анонімного капіталу, що дбають тільки про найбільший зиск, а не про фабрику. Для робітників, що хочуть мати при фабриці свій дім, свій огорог, робітників осілих, яким фабрика так само рідна, як селянинові земля, і які тому хочуть, щоб вона була ведена відповідально і особисто, а не невідповідально анонімно". В трудовій монархії, каже він Ви робітники, як стан і клас - а не як потрібна тільки інтелігентам соціалістична чи комуністична партія - будете мати свою участь - свої права і свою відповідальність у владі". Ст.ХХХІХ.

Виявляючи в наведених словах своєї поступові і радикальні погляди, як напрямні до майбутнього вир'шення соціальних питань, з забезпеченням селянам і робітникам вільної самодіяльності, В.Липинський говорить далі, що Гетьман -господарь національної праці забезпечує спокій і порядок..."А як, у яких формах буде використовуватися ця праця, про це хай рішають між собою, zorganizовані в свої професійні організації, свої Ради, самі працівники, творці хліба, товарів і техніки..." "Хай про діла фабрики говорять безпосередньо робітники із техніком фабрикантом, про діла хліборобства село само хай рішає між собою.

Кели той фабрикант, і той пан по своїй працездатности і по своїм організаторським аристократичним здібностям, робітникам і селянам для більшої інтензивної, більш корисної праці потрібний - хай лишається й укупі з ним живе та працює. Як ніколи він тільки народодлюбчець - демократ, а фабрики чи господарства сам організувати не вміє, хай собі йде геть". І далі, зовсім не в консервативнім піднесенні продовжує: "Коли хто скаже, що такої трудової монархії ще ніде на світі немає, то ми на це відповімо: а чому б їй у нас на Україні вперше не бути? Він пояснює: що ми маємо всі дані до цього - "міцне консервативне хліборобське селянство, підселянське робітництво, слабу республіканську фінансову буржуазію", ст. 43. Отже з цих слів ясно, які класи вважає В.Липинський основою майбутньої трудової держави й в кому він бачить епертя її, і в кому заперечення. Нечисленні ж останки бувших носіїв вищої культури є лиш цементом, що зв'язує основні державно творчі матеріали.

В своєму творі В.Липинський дійсно не дав подробиць вирішення аграрного й нерозривно зв'язаного з ним робітничого питання. Відповідь до можливо радикального вирішення їх, ми можемо знайти лише в його загальнім настановленні і ставленні до радикального поступу наприклад, в робітничому питанні. В цьому аспекті заслуговують на увагу і такі думки В.Л.: "Інтелігентська нездійснима утопія розбивається і нищиться образом здійснимого хотіння робітництва; заволодівши в своє - робітниче - посідання власною національною фабрикою, мати право уоукувши посередника капіталіста, одержувати од інших класів нації /хліборобів, купців, інтелігентів/ повну плату за свою працю" ст.158. "Розвиток ... англійського робітництва ... показує, яка велика нова національна сила родиться серед здатного до володіння засобами своєї промислової продукції робітничого класу"... "Приклад Америки... де... робітництво легко переходило в ради власників промислових підприємств - показує, що дійсне, реальне володіння засобами продукції окрізь нищить серед робітництва інтернаціональний соціалізм ... Ст.159.

Звертаючися до питання провідної верстви, що й є майже єдиним в статті з ідеології В.Липинського, нас диву, чому автор не дав за В. Липинським повнішого пояснення до цього: Хоча би такого, яке б не залишало вражіння, що ніби В. Липинський має на увазі лише старих землевласників... Що правда, десь далі, автор ніби трохи пояснює, та це пояснення зовсім тоне в загальному настрою статті ... А в той час, очевидно, щоб не виникло таких непорозумінь, ще в передмові В.Липинський каже: "Увесь проблем організації хліборобського класу, - а з ним і проблем востановлення Гетьманської Української Держави - лежить в тому, щоб могла повстати нова авторитетна серед хліборобських має сильна хліборобська провідна верства". ст. XXXIX.

"Антагонізм політичний, витворений на Україні російською державною політикою, яка в своїм інтересі насильно задержувала різкий поділ хліборобського класу на два політично керівні стани: "дворянство" і "крестянство", мусить бути зни-

цений"... "Так, щоб з останків тих і других повстала нова провідна українська хліборобська верства"... "Отже не... поворот до давнього стану маємо ми на меті"... ст. 75.

Автор статті чомусь не згадує цих важливих пояснень, як і далі не пояснює чому і яких саме "останків" має на увазі В. Липинський. Він не підкреслював також, що не тому В. Липинський говорить про колишніх панів, що вони пани, а тому, а тому, що вони були носіями державницьких традицій, державного досвіду і вищої хліборобської культури і що все це вони повинні передати новій генерації. А. В. Липинський це пояснював і підкреслював. Він казав: "Цій героїї припаде велика ролля передати стару державну Українську традицію, основи Українського консерватизму, хліборобській войовничій провідній новій. Верстві, що вийшла тепер з ублагоподненого мечем і боротьбою Українського селянства". Ст. 559.

Яке велике значіння має передача цього набутого віками досвіду й культури, зрозуміли більшовики, використовуючи часто цих "недобитків", як "спеців" майже в усіх галузях народного господарства, армії і науці... Автор не підкреслив також, що не всіх з цих останків має на увазі В. Липинський. А між тим, сам В. Липинський підкреслює, що мова йде лише про "морально й соціально здорових та до громадської роботи здатних"... Проводячи далі каже: "І для усунуння всяких непорозумінь, ще раз повторюємо: дворянство українське само без селянства не збудує української держави і нації, але хто знищить тепер послідию, соціально здорову ще горотку українського дворянства, той не тільки не збудує" і т. д. ст. 76. Коментарі зайві, бо ледве хто не розуміє цього зараз, коли ця горотка залишилася може ще тільки серед нашої військової старшини і окремих одиниць серед національно свідомої української інтелігенції...

Замість ясних і зрозумілих думок В. Липинського, автор статті, ніби навмисно не навівши дословно цитати, говорить про: "Найбільш культурніші й найбільш зв'язані з землею "испольщені та помосковлені", не зважаючи на те, що без пояснень і "культуру" і зв'язаність з землею" можна при бажанні по різному розуміти й по різному "ставитись до цього ...

Адже "культурні і зв'язані з землею, можуть бути і не морально здорові і до громадської роботи не здатні, а В. Липинський це вважає необхідною умовою. Нас дивує також, чому автор статті, пишучи за ідеологію В. Липинського з усього вчення використав саме це, майже єдине та ще і дразливе місце, не дивлячись на те, що ще в 20-х роках В. Липинський писав: "Ніхто краще від нас не знає, що в масі своїй це наше помосковлене і опольщене дворянство вже у великій мірі виродилося"... ст. 75. Чи не сказав би він - Липинський - зараз через 20-ть років після закінчення процесу національного оформлення нашого суспільства, що опольщене і помосковлене в нашому середовищі зовсім зникло? Бо ж все що було морально здорового і чесного з них, давно вже повернулося в лоно своїх батьків - українізовалося... Чи вважав би він зараз потрібним говорити про те, що зникло?

П.

Підходячи до конкретних висновків в питаннях земельної реформи, автор статті не вважав потрібним урахувати особливо важних до цього думок В.Липинського:

"Кожний властитель землі сам особисто мусть на ній господарювати, сам особисто своє господарство організувати"...
"Задержувати - ж цієї землі матиме він право стільки, скільки йому відповідно його індивідуальної сили, здатності й потреби місцеві хліборобські органи самоврядування, під контролем держави приоудять. Тільки розв'язання аграрних антагонізмів на місцях і по принципу індивідуальному, а не в центрах по принципу егалітарному оздоровить хліборобський клас, викине з нього всякі паразитарні спекулянтські елементи, багатих хліборобів примусить бути потрібними й корисними громадянами, а не колоністами "поміщиками". Законна ліквідація всякої паразитарної земельної посілості і наложення на всіх власників землі державних громадських і економічних обов'язків, пропорційно до їх індивідуальної здатності й сили - по принципу кому більше дано / землі, освіти, культури і т.д./, з того більше й вимагається - це перша основа аграрної української політики"... Крім внутрішнього скріплення хліборобського класу, це й скріплення його чисельне шляхом побільшення через планову парцеляцію числа середніх, економічно сильних, соціально задоволених селянських неподільних господарств - це основа друга" ст. 75.

Ігноруючи ці дві основи й взагалі не підводячи ніякої бази, автор статті все ж робить такі висновки:

1/ По так званому колхозному сектору кожен хлібороб дістає назад свою посілість в тому розмірі, яким він володів раніш,

2/ розмір господарств більшої посілості вважає можливим встановити за оптимальними нормами професора Чайна до 200 Га.

3/ Оптимальні норми мастностей недоцільно передавати в посілість кооперативам.

Не спиняючися вже на цілому ряді обставин, зв'язаних з сучасними "настроями й хотіннями", з виснодами автора ми не згоджуємося по таким міркуванням:

1/ Коли В.Липинський каже: що "Зміна в формах землеволодіння може лежати в інтересах цілого класу" ст.557., то ми вважаємо доконечною таку зміну, при якій би найменше утворювалося декласованого елемента й наймитів... Це якраз є в інтересах всіх класів, - в інтересах держави. Це розумів навіть Столипін... Тим більше, що психика українців спрямована виразніше ніж у інших народів в індивідуально господарський, а не пролетарський бік. Залишення ж більших посілостей веде до збільшення с.г. пролетаріату і безробітних.

2/ Безоговорочний "егалітарний" підхід автора до справи протирічить би встанові В. Липинського, себ-то державним інтересам. За таким методом могли б великі посілості попасти до рук, які їх неспроможні організувати...

3/ Зменшуючи господарства, наприклад до "ідеального" /за А.Білопольським/ розміру 25 - 50 Га, ми все ж таки можемо зберегти все, що є морально - здорового й чесного з верства дійсних носіїв високої культури й державницьких традицій. Спостереження в дореволюційні часи й пізніше, свідчать, що не всі найбагатші власники, часто мандрівники, найглибше пов'язані були з рідною землею, а якраз менші, що "сами мусили на ній хозяйнувати, сами особисто своє господарство організувати"... І ці чесні морально здорові, розуміючи також державну необхідність як і В.Липинський, не зрештують, не захиріють й утримуються на своїх провідних позиціях, бодай обмежених до розміру - 50 Га.

4/ Обмеженість до таких розмірів посілостей, є єдиним засобом до зміцнення чисельно верстви хліборобів, шляхом надання наділів заслуженим борцям за суверенність Української Держави, незалежно від їх політичних переконань.

5/ Відомо, що скрута з землею у нас надавичайна. Аграрне перенаселення /за Байером/ в двічі більше ніж у Англії й Франції і в півтора рази більше ніж у Німеччині, бо у нас нема розвинутої ще промисловости. Зараз перевести багато селян на промисловість ми ще не можемо, а в дальшому розвитку її, очевидно вона ледве встигатиме забирати природній приріст населення... При площі орної землі на Великій Україні 25м.Га, ми маємо до 4-ох міль.господарств... Проводячи аграрну реформу й уникаючи карлуватих господарств /бо, як каже знавець справи А.Білопольський: "Корінь аграрної проблеми - в найменшій дозволеній площі окремого господарства" / чим і як затруднимо ми робочі руки? Та той же А. Білопольський каже, що ліквідувати карлуваті господарства не тяжко, значно трудніше дати звільненим від хліборобської праці рукам сталий заробіток у місці".

Очевидно, що залишаючи більші посілости в розмірі, наміченому автором статті, ми ще більше погіршимо таке становище, бо збільшимо кадри того "здекласованого, здеморалізованого, дійсно й окривдженого й на все і вся озлобленого селянства"... Краше ж нехай будуть менші норми великих посілостей, гате менше буде цих окривджених... Тим більше, що й на 30-50 Га. можна вести висококультурне господарство. Отже, не маючи рації спускати ся нижче 6 Га /для екстенсивного господарства/ ми вимушені іти на максимальну норму 40 ' 50 Га.

Міркування автора, щодо співвідношення малих і середніх господарств 85 відсот. і більших 15 відсот., нічого не рішає. Рішає лише пов'язання аграрного питання з способом розбудови промисловости та з робітничим питанням... В наших умовах ці питання нероздільні, але автор їх не розглядав... Виходячи з того, що 25 міль.Га, може зайняти приблизно 8 - 10 міль.робітників, очевидно, найпекуцим питанням буде негайна розбудова фабричної промисловости, а також і усякого роду підсобного, спеціального, індивідуального, кооперативного і т.д. ремісництва.

Що до потреби Держави в великих господарствах: цукрових, расової худоби, насінювих, молочарських і т.д., які займали

й у совітів /Совхозах/ до 3,8 міл.Га, то звичайно вони повинні бути і при будь якій формі держави, хіба може з меншою площею землі під ними. Що вони не повинні провадитись державним "чиновничим" засобом, в цьому автор статті має рацію, бо здавна відомо - такі господарства часто не є рентабельні. Що ж до кооперативного способу господарства на них, то ми не бачимо підстав його заперечувати. При цім способі все ж діє принцип приватної ініціативи і заінтересованости. Зазначені господарства Держава може здавати на певних вигідних для неї умовах в аренду, кооперативним артілям і окремим фахівцям. Приклади такі були і в дореволюційні часи, коли деякі великі землевласники здавали господарства в аренду і орендатори вели їх за кращими культурними зразками. Звичайно, право на аренду повинно бути однакове у всіх громадян України й в разі декількох претендентів, аренда повинна здаватися з торгів...

Закінчуючи дозволимо собі сказати, що аграрне питання звичайно не може бути охоплено в одній статті. Це не є хібною статтю В.Войнаровського. Жаль викликає те, що вона, згадавши драгливіші місяці, не відбила ні вимог часу, ні дуку ідеології, на яку спиралася. А дух той перш за все: збудування незалежної Української Держави й утримання її. А з цим в першу чергу пов'язаний і добробут усього українського народу.

Н. С.

-o-o-o-o-o-

ЦЕНТРАЛЬНЕ УКРАЇНСЬКЕ ДОПОМОГОВЕ БЮРО В ЛОНДОНІ.

ОБІЖНИЙ ЛИСТ Ч.3.

Лондон, 28-го лютого, 46.

Цим шляхом знову бажаємо познайомити українську еміграцію в західній Європі з деякими справами й проблемами, що виринули протягом останніх двох місяців. Через відсутність нормальних поштових зносин і інші причини, від нас незалежні, не можемо кожному вислати цього обіжного листа, тому просимо передавати його один другому.

1/ ПРАВО АЗИЛЮ.

Загальні Збори Організації Об'єднаних Держав у Лондоні прийняли постанови 12-го лютого, 1946р. на основі яких належить сподіватися, що насильних репатріяцій більше не буде. Спеціальний міжнародний комітет буде створений, якого завданням буде епікуватися збігцями матеріально й правно. Ці постанови, це фактично признання права захисту збігцям. Злучуємо текст цих постанов в українському перекладі з деякими поясненнями.

2/ СПРАВА ІМІГРАЦІЇ.

До Ц.У.Д.Бюра надходять щоденно десятки листів від українців на скитальщині із запитаннями про можливість виїзду за оке-

Х Р О Н І К А .

СОБОР ЄПИСКОПІВ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ.

14 - 16 березня відбувся в Есслінгені /Вюртемберг/ собор єпископів Української Автокефальної Православної Церкви під головуванням Митрополита Полікарпа. На Собор прибули: Митрополит Полікарп, архієпископ Михаїл, архієпископ Генадій, архієпископ Ігорь, єпископи: Григорій, Платон, Вячеслав, Сильвестр, Володимир і Метислав. З'їзд привітав референт церковних справ при Відділі Культури і Освіти Центрального Представництва Української Еміграції, який сказав між іншим: "Українське Православне Громадянство в ці понурі хвилини свого національного життя жде від своїх Владик духовної опіки та високих зразків усіх громадянських чеснот. Українське Православне Громадянство вірить, що як завжди перед тим, так і тепер наша Церква стане пранором петужного національного відродження. Громадянство, що було дуже стурбоване чутками про неоднозгідність в лоні нашого Єпископату, вірить, що Собор започаткує нову добу в житті Української Автокефальної Православної Церкви й з свого боку запевняє Св. Собор у своїй відданості прадідівській вірі та в послузі Єпископатові Української Автокефальної Православної Церкви". На це привітання відповів Митрополит Полікарп, дякуючи Культурно-Пресвітний Відділ за привіт та обіцяючи взяти на увагу побажання громадянства".

Собор виніс після докладного обговорення такі постанови. Перш за все ухвалено створити вищі управління У.А.П.Ц. на таких основах: найвища церковна влада належить Собору Єпископів; голова Собору - Митрополит; виконавчий орган - Св. Синод, що складеться з Митрополита, заступника, секретаря й одного члена. Змінні члени Синоду вибираються Собором на один рік. При Синоді існує синодальна канцелярія. До Синоду ввійшли: Митрополит Полікарп, архієп. Михаїл /заступник/, єп. Платон /секретарь/ і єп. Метислав /член/. Синодальна канцелярія міститься в м. Есслінген, Мартінстрассе 26.

При кожному єпископові, що має й адміністративні функції, існує Церковне Управління. При парафіях діють церковно-парафіальні ради під головуванням настоятеля парафії.

Далі винесено такі ухвали: посилити пастирську опіку над вірними й місієно-освітню серед них працю; отворити центральний орган УАЩ. при Синоді: "Церква і життя", що видасться в Есслінгені. Виготовлено було "Окружне посланіє до Святіших Патріархів, Блаженіших Митрополитів, Високопреосвященіших архієпископів і Преосвящен. Єпископів усіх Автокефальних Церков Св. Східної Вселенської Православної Христової Церкви". У посланії коротко переказано історію Україн. Прав. Церкви з підкресленням подій 1921р. й необхідності деяких канонічних порушень у цю добу; переказано далі про відновлення ієрархії в 1942 р., про розбиття й акцію т.зв. Автономної Церкви й на-

реяті події останніх років. Закінчується посланіє проханням "прийняти до уваги все вищесказане про УАПЦ і про слушні та законні домагання українського народу мати свою Автокефальну Церкву й подати їй братерську у Христі руку молитовного єднання".

УАПЦ стоїть на ґрунті чистого православ'я й каноничності та не мислить себе інакше, як тільки складовою частиною Всесвітньої Східної Православної Церкви й на всіх своїх богослужбах молиться за всіх Патріархів і інших Предстоятелів Автокефальних Церков та має тверду надію на Бога, що вона не похрищає.

Намічено на Соборі такий поділ єпархій: арх. Михаїл - Мюнхен; арх. Ігорь - Авґобург; єп. Григорій - Вестфалія /англ. зона/; єп. Платон - Есслінген; єп. Вячеслав - Бад Кіонґен; єп. Сильвестр - французька зона; арх. Генадій - Зальцбург/Австрія/; єп. Володимир - Байройт; єп. Мстислав - Баден; єп. Сергій - Констанца.

Що до скликання Всеукраїнського Собору з Єпископів, духовенства і мирян винесено таку ухвалу: "Вважати, що скликання такого Собору не може бути переведене незначною частиною Церкви поза мілітовою її паствою на території України; що ж торкається скликання Собору У.А.П.Ц. на еміґрації, в якому б взяли участь Єпископи та представники духовенства й мирян для обміркування потреб тої церкви в теперішніх змінних умовах еміґраційного життя, то в даний момент справа та не є можливою до зреалізування. Священному ж Синодові доручається зайнятися вивченням і опрацюванням потрібних матеріалів для скликання такого Собору, коли для того наступлять відповідні передумови і спроможність".

В справі примусового навернення українців греко-католиків на російське православ'я винесено ухвалу: "Беручи на увагу факт, що Св. Православна Вселенська Церква ніколи не одобряла насильницького навернення людей до того чи іншого християнського визнання, бо і сам наш Господь Ісус Христос нікого не примушував, лише кликав. Св. Собор Єпископів У.А.П.Ц. осуджує таку не християнську акцію, скеровану на досягнення політичних цілей, що мають на меті винародовлення українців. У хвилину тяжких проб і офір, що їх сьогодні складають греко-католики, Св. Собор Єпископів виголошує ім своє братерське, щире і сердечне співчуття та звертається до Всемогучого Господа Бога з гарячою молитвою, щоб Він скоротив їхні терпіння та відвернув від них це насильство".

Всі наради Собору відбулися в спокої та в повній згоді. З нагоди Собору було видано до духовенства й вірних УАПЦ соборне апостольське посланіє.

---:---:---:---:---:---

УКРАЇНСЬКИЙ ДОПОМОГОВИЙ КОМІТЕТ В АРГЕНТИНІ.

Український Допомоговий Комітет в Буенос-Айрес /Аргентина/ вислав до Укр. Комітету в Римі з дня 2 лютого лист, в якому подає деякі цікаві відомості про себе і про справу

еміграції до Аргентини й Парагваю. Містимо тут уривок з цього листа, пересланого нам в копії з Буенос-Айреса "Наш Допомоговий Комітет, читаємо в цьому листі, заложився з ініціативи Комітету аргентиновських українців у травні минулого року і залегалізувався як офіційна філія при Аргентинському Червоному Хресті. Незадовго по тому до співпраці приступило Церковне Братство Св. Володимира; в червні приєдналося т-во "Відродження", а в серпні т-во "Просвіта". Збіркова акція йде повільно через брак активного елементу, а почати через акцію советів, які посилено розвивають пропаганду за поворотом до дому.

Юридично еміграція до країн Південної Америки є вільною, але фактично вона є неможливою в сучасний момент вже через самий факт відсутності пасажирського пароплавного сполучення. Іспанська компанія Ібарра здирає за переїзд з Барселони до Буенос-Айреса 1.500 песів /понад 380 доларів/ в найдешевшій класі. Приходить один пароплав на місяць і привозить переважно іспанців. По друге Аргентина і Уругвай фактично закрили видачу дозволів на еміграцію з Європи, обставляючи їх такими труднощами - формальностями, які звичайним людям трудно перебороти. Остаточна відповідь, якої ми на днях добилися в цій справі від головного Директора Еміграції особисто, була та, що в скорому часі будуть проголошені нові дуже ліберальні правила для еміграції.

Натомість Парагвайський уряд дуже жваво цікавиться європейською еміграцією. Ми навізали досить близький контакт з Директором Еміграції, з яким наші представники мали побачення і наради під час його побуту в Буенос-Айресі. Позатим в Асунсіоні /столиці Парагваю/ енергично працює пан Ілько Падучак, який є нашим представником. Директор Еміграції поінформував нас, що в сучасний мент доїзд до Парагваю не є закритий, а крім того підготовляється декрет для відкликання існуючого правила, що вимагає від кожного емігранта виказу певної квоти для забезпечення життя на перших початках і зноситься такса за уділення віз. Він зазначив, що існує план притягти до Парагваю в 1946 році 200.000 нових поселенців.

Мусимо поінформувати Вас, що в Парагваю вже живуть понад 10.000 наших емігрантів, переважно з Волині. Всі вони однодушно нарікають на те, що економічні і кліматичні умови там дуже тяжкі, і всі заявляють, що радо звідтіть виїхали б, як би мали можливість. Офіційно допускаються до Парагваю лиш хлібороби і в їх числі до 10% ремісників і культурних робітників. Всім, хто виріс на землі, слід записатись хліборобами"

